طب و جامعه

دستیاران، نیروی کار ارزان‌قیمت نیستند

لزوم بازنگری در آموزش دستیاران دوره‌های تخصصی پزشکی

رضا سعیدی‌فیروزآبادی*

خبر مرگ تعدادی از دانشجویان دوره‌های تخصصی پزشکی، مجدداً ضرورت بازنگری در برنامه‌های آموزشی پزشکی را خاطرنشان کرده است. دوره آموزش پزشکی عمومی در کشور پس از انقلاب دوره دیرسال، هفت‌ساله بوده و پس از آن فارغ‌التحصیلان چندسالی را باید صرف آموزش تخصصی کنند. این دوران طولانی آموزش، با تعهدهای سنگین خدمت پس از اتمام تحصیلات همراه است. این زمان طولانی و اضطراب ناشی از یافتن شغلی مناسب و تشکیل خانواده، فشار مضاعفی را به دانشجویان وارد خواهد کرد. در بسیاری از کشورها، آموزش از لحاظ ساعات کاری قانون‌مند است تا از دستیار به عنوان نیروی کار ارزان‌قیمت سوءاستفاده نشود. به عنوان مثال در بسیاری از کشورهای اروپایی، دستیاران پزشکی بیش از ۲۰ ساعت در هفته نباید کار کنند. در کشور آمریکا به دلیل مرگ بالا ۱۸ ساعته در سال ۱۹۹۵ با دستور ۱۹۹۸ به دلیل خطای پزشکی یکی از دستیاران و عدم نظارت کافی، ایالت نیویورک تصمیم گرفت که دستیاران نباید بیش از ۸۰ ساعت در هفته کار کنند. درنهایت در سال ۲۰۰۳ قانونی در تمامی بیمارستان‌های آمریکا لازم‌الاجرا شد. به‌طوری‌که: ۱- دستیاران بیش از ۸۰ ساعت در هفته نباید کار کنند ۲- مدت کشیک هر دستیار نباید از ۲۴ ساعت فراتر رود ۳- دستیاران باید یک روز در هفته از کار معاف باشند. بیمارستان‌هایی که این قوانین را رعایت نکنند با جریمه و حتی خنثر تعطیلی مواجه خواهند شد. مطالعات نشان داده است که وضع چنین قوانینی نه‌تنها به کیفیت آموزش دانشجویان و دستیاران خدشه‌ای وارد نکرده، بلکه کیفیت زندگی آنان را افزایش داده است. در کشورما هم وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان متولی آموزش پزشکی عمومی و تخصصی در کشور باید از چنین تجارب جهانی‌ای استفاده کند تا دانشجویان و دستیاران حین آموزش‌های لازم به عنوان نیروی کار جامعه پزشکی آینده، نظارت کافی بر عملکرد آنان اعمال شود و از کار بدنی و طاقت‌فرسا که منجر به فرسایش بدنی و روانی خواهد شد، جلوگیری شود. در ضمن لازم است که تعهدات پس از تحصیل که زندگی بسیاری را کلاً با مشکل مواجه خواهد کرد، حذف گردد. برخی از این تعهدات گاه چند برابر مدت تحصیل است. به نظر می‌رسد عدم توانایی تهیه برنامه‌ریزی در آینده به ایجاد یاس و ناامیدی و حتی عدم تمایل پزشکان در تحصیل در رشته‌های مورد نیاز جامعه منجر خواهد شد. این امر که جامعه پزشکی به‌ویژه سازمان نظام پزشکی و انجمن‌های علمی نیز در این زمینه مشاوره‌های لازم را در اختیار وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار دهند، امید است که این تدابیر به حفظ سلامت و کیفیت آموزش تنها کشور جامعه پزشکی منجر شود تا در آینده جامعه ما در زمینه تربیت پزشک و نیروی کار ماهر با مشکل مواجه نشود. گفتنی عزیز ما این، در زمینه دانش و آموزش پزشکی سابقه درخشانی دارد و امید است که با استفاده از تجارب گذشته و علم روز همچنان در جهان بدرخشد و شاهد ظهور پورسینا و زکریای رازی‌ها در نسل نو باشیم. پایند باد ایران.

* جراح پیوند
رئیس بخش بیوند اعضای دانشگاه ایالتی نیویورک

گاهنامار

تاریخچه واکسیناسیون

واکسیناسیون آبله چگونه و در چه زمانی ابداع شد؟

علیرضا مجیدی

آیا تا به حال آبله گرفته‌اید؟ آبله‌مرغان چطور؟ یا نیفوئید؟ احتمالاً نه. این بیماری‌های عفونی مثل طاعون شمار زیادی از جمعیت بشر را نابود کرده‌اند. به گزارش یک پزشک، در قرن‌های چهاردهم و پانزدهم طاعون نیمی از جمعیت اروپا را از بین برد. آبله دریک قرن حدود صد میلیون انسان را از بین برده بود. در ۱۹۱۸ آنفلوانزا، ۲۵۰ میلیون نفر را در سراسر دنیا به قتل رساند. آبله‌مرغان در اوایل قرن بیستم، هزاران نفر را به کام مرگ کشاند. یک کشف ساده نه‌تنها گسترش این بیماری‌ها را متوقف کرد بلکه باعث باکساری آنها شد. این کشف واکسیناسیون بود. نام «ماری ورتلی مونتاگ» ۱۷۱۳-۱۷۸۹ ساله، شاعر مشهور انگلیسی در سال ۱۷۱۲ با شوهر خود در ترکیه سفر می‌کرد. شوهرش سفیر انگلستان بود. «ماری» متوجه شد مردم ترکیه به آبله مبتلا نمی‌شوند. او حیلی زود متوجه شد زنان کیس‌ـسفید طایفه‌ها رسمی دارند که نام «تلقیح» که برای جلوگیری از ابتلا به این بیماری انجام می‌دهند. «ماری» احتمال داد همین مراسم آنها را از آبله مصون می‌دارد. اعضای خانواده هر سال یکی از افرادی که احتمال می‌دادند به آبله مبتلا شود را برای این مراسم برمی‌گزیدند. یعنی زن کیس‌سفید همراه با مایع مخصوصی که در شیشه داشت از راه می‌رسید و دست آن شخص را با قیمه نیشتر می‌زد و از آن مایع روی آن می‌مالید. آن شخص تب مختصری می‌گرد. یکی دو روز در بستر می‌ماند و بعد از جا برمی‌خاست. اعمالی می‌گفتند او دیگر هیچ‌گاه به بیماری مبتلا نمی‌شود. وقتی «ماری» در ۱۷۱۳ به انگلستان بازگشت دربارهٔ تاثیر این روش به سخنرانی پرداخت. اما نظریه او به سخره گرفته شد. در ۱۷۱۴ شاهزاده خانمی از ایالت ولز سخنرانی «ماری» را شنید و به او ایجازه داد تا آزمایش را روی بچه‌های بینه انجام دهد. «ماری» ترشحات زخم‌های مبتلایان به این بیماری را جمع‌آوری کرد و به چند بچه متنقل کرد. میزان مرگ‌ومیر کسانی که مورد تلقیح قرار گرفته بودند بسیار کمتر از آدم‌های دیگر بود. اما مشکل دیگری هم وجود داشت. استفاده از زخم‌ها و ترشحات افراد مبتلا کار بسیار خطرناکی بود. بعضی از بیماران بر اثر تلقیح حال خود را از دست دادند. در ۱۷۹۴ «ادوارد جنر» جراح انگلیسی که در مناطق روستایی طبابت می‌کرد، متوجه شد که دختران شیردوش هیچ‌گاه آبله نمی‌گیرند. اما به آبله گاوی. بیماری‌ای که دست‌دایشان را پر از تاول می‌کرد. مبتلا می‌شوند. «جنر» نتیجه گرفت که آبله گاوی باید همخوانده آبله باشد و ابتلا به آن، شخص را در برابر آبله مصون می‌کند. او مایع آبله گاوی را از مبتلایان گرفته و به ۲۰ کودک تزریق کرد. بچه‌ها آبله گاوی گرفتند. روی دست‌هایشان پر از تاول شد و بهبود آن چند روز طول کشید. دو ماه بعد «جنر» مقداری مایع آبله به این بچه‌ها تزریق کرد. اگر نظریه او غلط بود این بچه‌ها در معرض خطر مرگ بودند. خوشبختانه علائم آبله در هیچیک از آنها ظاهر نشد. «جنر» واژه «واکسیناسیون» را برای این روند ابداع کرد. واکسا واژه لاتین برای گاو است و واکسینا لغت لاتین برای آبله گاوی.

گواهی‌نامه رانندگی به مثابه سند هویت ملی

ضرورت‌ها و الزامات، بررسی شکلی و محتوایی

میترا پورپاشا*

اکتشافات صورت‌گرفته در دوران انقلاب علمی و صنعتی، موجب به‌کارانداختن نیروی بخار، بسط صنایع جدید و تکمیل و گسترش وسایل نقلیه شد. که درنهایت به ظهور صنایع جدید و پیشرفت صنعتی اروپا انجامید. این پیشرفت صنعتی و مطامار آن، توجه بادشاهان این اوار را در سفرهای خود به اروپا جلب کرد. به‌طوری‌که شیفته آن شدند و آنها را به سرزمین تحت حکومت خود آوردند. اتومبیل ازجمله این وسایل و مظامار پیشرفت بود که برای اولین‌بار در دوره حکومت پادشاهان قاجار، وارد ایران شد که به‌تدریج بر تعداد آنها افزوده شده و موجب پیدایش مشکلاتی مانند تصادفات رانندگی و اختلال در آمد و شد وسایل نقلیه و تجمع حمل‌وقتل در سطح شهر شد. این امر نیاز به وضع قوانین و اصطراب ناشی از یافتن شغلی مناسب و تشکیل خانواده، فشار مضاعفی را به دانشجویان وارد خواهد کرد. در بسیاری از کشورها، آموزش از لحاظ ساعات کاری قانون‌مند است تا از دستیار به عنوان نیروی کار ارزان‌قیمت سوءاستفاده نشود. به عنوان مثال در بسیاری از کشورهای اروپایی، دستیاران پزشکی بیش از ۲۰ ساعت در هفته نباید کار کنند. در کشور آمریکا به دلیل مرگ‌ومیر بالا ۱۸ ساعته در سال ۱۹۹۵ به دلیل خطای پزشکی یکی از دستیاران و عدم نظارت کافی، ایالت نیویورک تصمیم گرفت که دستیاران نباید بیش از ۸۰ ساعت در هفته کار کنند. درنهایت در سال ۲۰۰۳ قانونی در تمامی بیمارستان‌های آمریکا لازم‌الاجرا شد. به‌طوری‌که: ۱- دستیاران بیش از ۸۰ ساعت در هفته نباید کار کنند ۲- مدت کشیک هر دستیار نباید از ۲۴ ساعت فراتر رود ۳- دستیاران باید یک روز در هفته از کار معاف باشند. بیمارستان‌هایی که این قوانین را رعایت نکنند با جریمه و حتی خنثر تعطیلی مواجه خواهند شد. مطالعات نشان داده است که وضع چنین قوانینی نه‌تنها به کیفیت آموزش دانشجویان و دستیاران خدشه‌ای وارد نکرده، بلکه کیفیت زندگی آنان را افزایش داده است. در کشورما هم وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان متولی آموزش پزشکی عمومی و تخصصی در کشور باید از چنین تجارب جهانی‌ای استفاده کند تا دانشجویان و دستیاران حین آموزش‌های لازم به عنوان نیروی کار جامعه پزشکی آینده، نظارت کافی بر عملکرد آنان اعمال شود و از کار بدنی و طاقت‌فرسا که منجر به فرسایش بدنی و روانی خواهد شد، جلوگیری شود. در ضمن لازم است که تعهدات پس از تحصیل که زندگی بسیاری را کلاً با مشکل مواجه خواهد کرد، حذف گردد. برخی از این تعهدات گاه چند برابر مدت تحصیل است. به نظر می‌رسد عدم توانایی تهیه برنامه‌ریزی در آینده به ایجاد یاس و ناامیدی و حتی عدم تمایل پزشکان در تحصیل در رشته‌های مورد نیاز جامعه منجر خواهد شد. این امر که جامعه پزشکی به‌ویژه سازمان نظام پزشکی و انجمن‌های علمی نیز در این زمینه مشاوره‌های لازم را در اختیار وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار دهند. امید است که این تدابیر به حفظ سلامت و کیفیت آموزش تنها کشور جامعه پزشکی منجر شود تا در آینده جامعه ما در زمینه تربیت پزشک و نیروی کار ماهر با مشکل مواجه نشود. گفتنی عزیز ما این، در زمینه دانش و آموزش پزشکی سابقه درخشانی دارد و امید است که با استفاده از تجارب گذشته و علم روز همچنان در جهان بدرخشد و شاهد ظهور پورسینا و زکریای رازی‌ها در نسل نو باشیم. پایند باد ایران.

* جراح پیوند
رئیس بخش بیوند اعضای دانشگاه ایالتی نیویورک

تسهیل آمدوشد و تامین امنیت مربوط به تردّد وسایل نقلیه، اعلام شد. در این مقرارت، صراحتا به خودرو اشاره شده است. درواقع تا این تاریخ، مقرراتی درباره خودروها که به همان سرعت درشکه‌ها و کالسکه‌ها هدایت می‌شدند، وجود نداشت (عدل، ۱۳۷۵: ۲-۶). «تصویب‌نامه درشکه‌چی‌گری»، از سال ۱۲۹۹ ش. توسط دایره اداره نظمیه، برابر نظام‌نامه‌ای که در سال ۱۲۹۸ ش. به دستور «وثوق‌الدوله»، تنظیم و به وسیله وزیر مختار انگلیس، «سرپرسی کاکس»، اصلاحاتی در آن صورت گرفته بود، به اجرا درآمد. این گواهی، برای تعدادی از هدایت‌کنندگان درشکه در ایران صادر شده بود. طبق این دستور، به صورت موقتی تصدیق‌نامه‌هایی صادر شده که قدیمی‌ترین آنها، تصدیق‌نامه فردی به نام «خاچاتور» است. تصدیق‌نامه او در ۲۵ آبان ماه ۱۲۹۹ ش. در دوره ۹۷ سال پیش، صادر شده است. درواقع خاچاتور، اولین نفری نیست که توانست تصدیق‌نامه بگیرد، اما در میان اسناد موجود در آلبوم مرکز صدور گواهی‌نامه راهور تاجا، از گواهی‌نامه‌های قبلی تصویری و اطلاعی در دست نیست. پس از آن، در سال ۱۳۰۳ ش. اولین مقرارت عبور و مرور، تحت عنوان «نظام‌نامه درشکه‌های عمومی» به تصویب رسید که درشکه‌ها را ملزم به بلاک‌گذاری و هدایت‌کنندگان آن را مشمول مقرارت درشکه‌رانی می‌کرد. اما به شکل رسمی، در سال ۱۳۰۴ ش. سرتیپ درگاهی، رئیس وقت شهربانی کشور، «اولین لایحه قانونی صدور مجوز رانندگی وسایل نقلیه» را تقدیم مجلس کرد و اسقندماه همان سال، «اولین قانون صدور مجوز رانندگی درشکه» به نام «تصویب‌نامه درشکه‌چی‌گری» تصویب شد. در فروردین ماه سال ۱۳۰۵ ش.، قانون عبورومرور مجوز «ماشین‌چی‌گری» نیز به تصویب مجلس رسید که این تصویب‌نامه تا پایان سال فقط برای تهران صادر شد و سپس به‌تدریج در دیگر استان‌های کشور نیز گسترش پیدا کرد (امیری، ۱۳۹۵: ۷۷). در همین سال، رئیس اداره نظمیه، «فضل‌الله خان مهامی»، چند کارشناس و چند مکانیک را در کمیسیونی متشکل کرد، تا مقررات جامعی برای رانندگان و صدور گواهی‌نامه وضع کنند و گواهی‌نامه‌ها برابر نظام‌نامه‌ای در چه‌بندی و سه نوع گواهی‌نامه با تصدیق‌نامه به شرح ذیل صادر شد (سالور، ۱۳۵۵: ۱-۱۵):

۱- رانندگان اتومبیل شخصی، تصدیق‌نامه اتومبیل‌چی‌گری درجه ۳
۲- رانندگان اتومبیل‌های عمومی کرایه شهری و خارج شهر، تصدیق‌نامه اتومبیل‌چی‌گری یا (شوفری) درجه ۲
۳- رانندگان کامیون و اتوبوس شهری، تصدیق‌نامه اتومبیل‌چی‌گری درجه ۱

همچنین برای هدایت‌کنندگان دوچرخه، گواهی‌نامه دوچرخه پایی و برای کاری، کارچی و برای درشکه، درشکه‌چی صادر شد. سوابق قدیمی موجود درخصوص «تصدیق‌نامه اتومبیل‌چی‌گری»، در «تصدیق‌نامه مربوط به سال‌های ۱۲۹۹ و ۱۳۰۴ و ۱۳۰۵ ش رضاشاه پهلوی» به صورت (روشنی، ۱۳۹۴: ۱۴۴-۱۴۵). بین سال‌های ۱۳۰۵ تا ۱۳۰۸ ش. تعداد اتومبیل‌ها در ایران رو به افزایش نهاد. شعبه آلات نافله در تشکیلات کل نظمیه مملکتی تبدیل به اداره تأمین عبور و مرور شد و صدور گواهینامه رانندگی به‌تدریج آغاز شد. گواهینامه رانندگی را جدت تن از رانندگان خبره، مانند «ناصرخان انشاء» که به امور رانندگی و مکانیکی آگاهی داشتند، صادر می‌کردند و کمیساریای مرکزی این امور را زیر نظر داشت. در خلال این سال‌ها، علاوه بر تصدیق اتومبیل، تصدیق درشکه‌رانی و تصدیق کارچی‌گری نیز همچنان صادر می‌شد. بلیت‌فروش‌ها و کمک‌رانندگان نیز باید جواز مخصوص بپنه خود را دریافت می‌کردند و بدون آن جواز، اجازه کار نداشتند. قدیمی‌ترین «گواهی‌نامه» که در مابع شناخته شده است، «اسب‌الله‌خان» در سال ۱۳۰۸ ش اخذ کرده که دوره آموزش او بیش از یک سال طول کشیده بود (روشنی، همان: صفحه ۱۴۴).

نسل‌های متفاوت گواهی‌نامه از آغاز تاکنون

صدور گواهی‌نامه رانندگی، از سال ۱۳۰۴ ش. به عهده «شهربانی» بوده. اما در سال ۱۳۱۸ ش. برای نخستین‌بار، اداره راهنمایی‌ورانندگی براساس ماده ۲۷۶ قانون مجازات عمومی سال ۱۳۰۴ ش. توسط «وزارت کشور» مدون شد که مشتمل بر ۱۰۲ ماده بود و پس از تصویب وزارت عدلیه (دادگستری)، به اجرا گذاشته شد. آیین‌نامه راهنمایی‌ورانندگی سال ۱۳۱۸ ش. در دوره وزارت دادگستری «احمد متین‌دفتری» و وزارت کشوری «علی‌اصغر حکمت»، در ۱۳ فصل و ۱۰۲ ماده، به تصویب رسید. شهربانی پس از تصویب قانون گواهی‌نامه رانندگی، اقدام به تهیه گواهی‌نامه‌هایی به صورت دفترچه‌های هشت صفحه‌ای کرد که این دسته از اسناد، اولین خروجی اداره راهنمایی‌ورانندگی (شهربانی سابق) و اولین نسل از گواهی‌نامه‌ها به شمار می‌آیند (امیری، ۱۳۹۵: ۷۷). در ذیل انواع گواهی‌نامه رانندگی، براساس آیین‌نامه‌های سال ۱۳۱۸، ۱۳۴۷ و ۱۳۸۴ معرفی و شرح داده می‌شوند.

● **ویژگی‌ها و مشخصات ظاهری و محتوایی گواهی‌نامه‌های دفترچه‌ای نسل اول گواهی‌نامه‌ها:** گواهی‌نامه‌های دفترچه‌ای که «تصدیق‌نامه اتومبیل‌چی‌گری» نام داشته، در قطع دفترچه و ابعاد ۸×۱۱ سانتی‌متری و در هشت صفحه صادر می‌شد که صفحه اول آن خالی از نوشته بود و در صفحه دوم، مشخصات دارنده گواهی‌نامه، اعتبار گواهی‌نامه و محل صدور درج شده و عکس دارنده و شماره گواهی‌نامه در صفحه سوم نصب و درج می‌شد. در صفحه چهارم، تاریخ تمدید و تجدید اعتبار (نوکردن) گواهی‌نامه و صفحه پنجم به بعد، اختصاص به حسن رفتار و سوءرفتار و خلاف‌های رانندگی داشت که رئیس کمیساریای مرکز و رئیس پلیس آن را امضا می‌کرد که بعد از سال ۱۳۰۷ ش.، رئیس شعبه تأمین عبور و مرور و رئیس پلیس آن را امضا می‌کردند (محمدصادق صادقی، همان: ص ۵ و نیز: اداره کل پژوهش و تألیفات، همان: ۱۰۳). جلد این نسل از شناسنامه‌ها، به صورت مقوای روکش چرم یا پارچه‌ای (کالیکو) یا مقوایی و به صورت مقوای ضخیم و مقوای گزمرنگ بود. این دسته از اسناد، به صورت چاپی منتشر می‌شدند که محل درج اطلاعات و شناسه‌های فرد مورد نظر، با خطوط مدت منتشر شده بود که بعدا روی آنها به خط شکسته تحریری یا چوب آبی‌رنگ، مشخصات دارنده گواهی‌نامه نوشته می‌شد. تمام صفحات به فاصله یک سانتی‌متری و منظم مطربندی شده و صفحاتی که مختص نگارش حسن و سوءرفتار دارنده گواهی‌نامه هستند، سنوبندی شده بودند. یکی از گزینه‌های مندرج در صفحه دوم گواهی‌نامه‌های دفترچه‌ای، گزینه «مدت اعتبار گواهی‌نامه» است که در گواهی‌نامه‌های مختلف، به شیوه‌های مختلف، مدت اعتبار گواهی‌نامه، محل اعتبار گواهی‌نامه، مدت اعتبار گواهی‌نامه و در نمونه‌های قدیمی‌تر، عبارت تاریخ صدور اجازه‌نامه-تاریخ انقضای اجازه‌نامه (منظور از اجازه‌نامه مجوز عبور و مرور است) نوشته شده که روی خطوط ممتد یک سال بوده است. صفحه سوم دفترچه‌ها که اختصاص به درج عکس ملک و دارنده گواهی‌نامه، غالبا دارای عکس‌های سیاه و سفید در اندازه‌های ناهماهنگ کوچک و بزرگ بوده که برخی عکس «عکس و محل امضای دارنده گواهی‌نامه»، غالبا در ذیل عکس و گاهی در بالا یا مرکز نوشته می‌شد. در حاشیه این اسناد، گاهی توضیحاتی مانند «الملی‌بودن سند و تاریخ صدور آن، درک دانش وفق هویتی (شناسنامه) و توضیحات و نمره آن، درک بینیه کسب گواهی‌نامه‌ها در مقاطع کلاسته و... با جوهر آبی‌رنگ و به خط شکسته تحریری درج شده و دوردادور صفحات، کادر تزئینی سیاه‌رنگی احاطه شده است. مهم‌ترین وجه اشتراک ظاهری اکثر گواهی‌نامه‌ها تا سال ۱۳۵۷ ش. وجود آرم شیر و خورشید است که روی این دسته از اسناد درج شده می‌شود. آرم شیر و خورشید، تنها آرم به‌کاررفته روی صفحات اول و دوم گواهی‌نامه‌های این مقطع زمانی بوده است. در این نسل از گواهی‌نامه‌ها، آرم شیر و خورشید همراه با تاج سلطنتی، بالای آن درج شده بود. آرم شیر و خورشید روی تمام گواهی‌نامه‌های دفترچه‌ای دیده نمی‌شود. چراکه مندرجات این گواهی‌نامه‌ها تفاوت زیادی با نسل اول دارند. یکی از مشخصه‌های اصلی اسناد دوران قاجاریه و پهلوی و حاوی مطالبی است که لازم است به آن پرداخته شود. چراکه وجود چنین علامت و نشان‌هایی، در اسناد، نشان‌دهنده آن است که از چنان پیرامون و تاثیرپذیری از جو حاکم بر جامعه زمان خود بوده و عواملی مانند باورهای دینی، عوامل اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و تاریخی در نوع شکل‌گیری و کاربرد آن دخیل بوده‌اند. نشان شیر و خورشید، قوب سه طرف برآمده بالایی بل متجاوز از عهد قاجاریه است. این نشان یک نشان تاریخی و فرهنگی است و ریشه در باورهای ایرانیان، در هزاره‌های گذشته دارد. نشان شیر و خورشید در دوره باستانی پهلوی، به صورت سمبی نشان دولتی شد و به صورت رسمی درج آن ازجمله روی اسناد هویتی مانند گواهی‌نامه رانندگی و شناسنامه ادامه داشت. کاربرد مهر در گواهی‌نامه‌ها، حاکی از اهمیت مهر در اعتبارنخشیدن به آنهاست. روی تمامی گواهی‌نامه‌های اولیه، چندین اثر مهر عبور و چهارکوش از اداره کلانتری، اداره راهنمایی و رانندگی و شعبه تأمین عبور و مرور، به چشم می‌خورد. اصولا مهرها در یا زیر نقش شعبه اول گواهی‌نامه، صفحات درج رفتار رانند و صفحه دوم گواهی‌نامه درج می‌شد که به‌گونه‌ای که بخشی از مهر روی تمبر و عکس ملک، نقش ببندارد. کاربرد مهر در گواهی‌نامه‌های پهلوی تا سال ۱۳۴۰ ش. تمبر یک ریالی- ۵۰ ریالی- ۱۰ ریالی و... با آرم شیر و خورشید و تاج سلطنتی، دیده می‌شود که عموما روی عکس صاحب گواهی‌نامه در صفحه سوم درج می‌شده است. تقریبا در تمام نمونه‌های دوران قاجار و پهلوی، آرم شیر و خورشید روی گواهی‌نامه رانندگی، در ذیل صفحه دوم درج می‌شده است. در ذیل عکس دارنده گواهی‌نامه، در ذیل صفحه سوم نیز امضای ملک درج می‌شد.

● **معایب گواهی‌نامه‌های دفترچه‌ای:** تصدیق‌های دفترچه‌ای نسبت به نسل‌های جدیدتر، دارای کم و کاستی‌ها و معایبی بودند که در نسل‌های جدیدتر، این عیوب بررسی و رفع شدند. یکی از معایب گواهی‌نامه‌های دفترچه‌ای قدیمی، فقدان کیفیت مناسب جلد و اوراق آنهاست. اوراق دفترچه فاقد روکش بود و به‌همین‌خاطر امکان قارچ‌زدگی، آب‌خوردگی، پارگی، حمله حشرات و جانوران موذی و... وجود داشته است. این اتفاقات در کنار زمان طولانی‌ای که برای تعویض گواهی‌نامه به دنبال داشت، آسیب زیادی به لحاظ مالی و زمانی به مالک گواهی‌نامه می‌زد. از دیگر معایب گواهی‌نامه‌های دفترچه‌ای، حجیم و جاگیربودن آنهاست که قابلیت حمل درکیف پول را نداشتند. این گواهی‌نامه‌ها به دلیل فقدان طرح‌های امنیتی الکترونیکی روی صفحات، همواره امکان جعل داشتند. جابه‌جایی عکس در گواهی‌نامه‌ها متداولترین شیوه جعل، برای ارتکاب جرایم بود و جاعل در جعل عکس، هدف نهایی خود را که بهره‌برداری از این بند محقول است، دنبال می‌کرد. در برخی از گواهی‌نامه‌ها، خلاف گواهی‌نامه‌های الکترونیکی امروزی، امکان ثبت تخلفات رانندگان در سامانه گواهی‌نامه رانندگی و دسترسی اسناد به سوابق دارنده گواهی‌نامه وجود نداشت و تنها در صفحات آخر دفترچه، اشعارانی به چند مورد از سوءرفتارهای دارنده گواهی‌نامه می‌شد.

● **تغییر گواهی‌نامه دفترچه‌ای به گواهی‌نامه تک‌برگی ۱۳۴۰ ش. (نسل دوم گواهی‌نامه‌ها):** در سال ۱۳۴۰ ش. براساس تبصره ماده ۳۳ قانون بودجه کشور، گواهی‌نامه رانندگی از شکل دفترچه‌ای مجلد تک‌برگی تبدیل شده که در قطع ۱۰×۱۵ سانتی‌متر، با پرس پلاستیک صادر شد و اعتبار آن نیز از یک سال به دو سال تغییر کرد. (امیری، ۱۳۹۵: ۷۸). گواهی‌نامه‌های صادرشده تک‌برگی، دارای روکشی پلاستیکی بوده و مقوانت چندانی در برابر آسیب‌های محیطی نداشتند. اما به خاطر ابعاد و حجم کوچک نسبت به گواهی‌نامه‌های نسل قبل، مدیریت حمل آسان‌تر و توسط کیف پول قابل داشت. تصدیق روی گواهی‌نامه نسل دوم چهل‌ریالی مخصوص مانند آرم شیر و خورشید و تاج سلطنتی در بالای سند، تمبر دولت شاهنشاهی با آرم شیر و خورشید و تاج در سمت راست بود و عکس مالک و دارنده گواهی‌نامه در سمت چپ و نام و شماره شناسنامه، محل صدور، مدت اعتبار و امضای رئیس اداره راهنمایی و رانندگی روی آن نوشته شده بود. در پشت این نسل از گواهی‌نامه‌ها، مشخصات جسمی و علائم خاص، به همراه اثر انگشت دارنده (انگشت سبابه دست راست) و مالک و تذکرات خاص اداره راهنمایی و رانندگی در کادرهای ویژه آن درج شده بود.

● **گواهی‌نامه‌های صادرشده سال ۱۳۵۵ ش. تا تشکیل جمهوری اسلامی (نسل سوم گواهی‌نامه‌ها):** در سال ۱۳۴۷ ش.، آیین‌نامه راهنمایی و رانندگی مصوب سال ۱۳۱۸ ش. با ۱۹۳ ماده تغییر کرد و اصلاح شد که این تغییرات در شکل و محتوای گواهی‌نامه‌ها تغییر خاصی ایجاد نکرد اما از سال ۱۳۵۵، گواهی‌نامه‌های رانندگی برای مناطقشان، با اعتبار ۱۰ ساله ولی به همان صورت پرس پلاستیک و در همان قطع ۱۰×۱۵ سانتی‌متر صادر و تحویل گردید. (امیری، ۱۳۹۵: ۷۸). این نسل از گواهی‌نامه‌ها، مشخصات و مندرجات رو و پشت سند دارد. به این صورت که بعد از شهربانی، اجرای گواهی‌نامه حذف شده و بایه رانندگی به مدت اعتبار از رو به پشت آن انتقال یافته است. از دیگر تغییرات این گواهی‌نامه‌ها، حذف مشخصات جسمی و مکان درج اثر انگشت مالک سند از پشت سند است.

● **گواهی‌نامه‌های صادرشده پس از انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۷۰ ش. (نسل چهارم گواهی‌نامه‌ها):** پس از شکل‌گیری حکومت اسلامی، در بهمن‌ماه سال ۱۳۵۷ ش.، نسل چهارم گواهی‌نامه‌ها، به همان صورت تک‌برگی ساخته و در همان قطع ۱۰×۱۵ سانتی‌متری با پرس پلاستیک صادر شد و با اعتبار ۱ ساله صادر و تحویل شد. مجوز صدور گواهی‌نامه رانندگی، از هنگام تصویب لایحه آن در اسفندماه سال ۱۳۰۴ تا سال ۱۳۷۰ ش.، از طرف ریاست شهربانی به صورت کشور به شهربانی سابق تفویض و از سال ۱۳۷۰ ش. تاکنون پس از ادغام نیروی انتظامی، امور آزمایش‌ها و صدور انواع گواهی‌نامه‌های رانندگی، به عهده نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. (اداره کل پژوهش و تألیفات، همان: ص ۱۰۴ و نیز محمدصادق صادقی، همان: ص۶) به این ترتیب مجوزات وظایف راهنمایی و رانندگی و امور حمل‌ونقل تاجا، توسط کارشناسان فنی مربوطه مستقر در این معاونت و براساس قوانین و مقررات، امور گواهی‌نامه و آزمایش‌های رانندگی و همچنین اقلام مورد نیاز از قبیل گواهی‌نامه، کاردکس، دفاتر و برگ‌های آزمون را تهیه کرده و جهت اجرای امور گواهی‌نامه به نواحی انتظامی کشور ابلاغ می‌نماید. (اداره کل پژوهش و تألیفات، همان: همان صفحه).

● **ویژگی‌های ظاهری و محتوایی گواهی‌نامه‌های صادرشده پس از جمهوری اسلامی تا سال ۱۳۸۴ ش.:** پس از انقلاب اسلامی، آرم شیر و خورشید از روی اسناد برداشته شد و آرم «الله اکبر» و عبارت «بسمه تعالی» و «جمهوری اسلامی ایران»، جایگزین آن شد. تمبر «جمهوری اسلامی ایران» جایگزین تمبر «دولت شاهنشاهی ایران» شد و قسمت‌های مختلف ویژگی‌های جسمی و مجرمانه دارنده گواهی‌نامه مالک حذف و عکس با حجاب اسلامی جای بانوان الزامی شد.

● **گواهی‌نامه‌های صادرشده سال ۱۳۷۰ ش (نسل پنجم گواهی‌نامه‌ها):** از بهمن‌ماه سال ۱۳۷۰ ش در تهران، گواهی‌نامه‌های پایه دوم، به وسیله دوربین مجهز به پولاروید، به طور رنگی صادر می‌گردید که پس از عکس‌برداری از متقاضی، کارت گواهی‌نامه که موه خام آن از خارج تهیه شده بود، در لفافه پلاستیکی مخصوص قرار می‌گرفت و عکس متقاضی نیز در پشت این کارت، داخل لفافه پلاستیکی با دستگاه فرکمندنده مستقر روی دوربین مدکور، برش شده و در اختیار متقاضی قرار می‌گرفت. عکس مدکور فقط در «تهران» اجرا شده و پس از مدتی- به دلیل عدم تأمین تجهیزات مورد نیاز این دستگاه، نظیر فیلم و قطعات یدکی متوقف شد (محمدصادق صادقی، همان: ۶).

● **صدور گواهی‌نامه رانندگی بر مبنای آیین‌نامه راهنمایی و رانندگی مصوب هشتم تیرماه سال ۱۳۸۴ ش (نسل ششم گواهی‌نامه‌ها):** از تیرماه سال ۱۳۸۴ ش. با تصویب آیین‌نامه جدید راهنمایی و رانندگی توسط هیئت دولت، شکل صدور انواع گواهی‌نامه‌های رانندگی کاملاً تغییر یافت. در این گواهی‌نامه‌ها، تمام اطلاعات به صورت تلیپی و چاپی نوشته شده و دارای هولوگرام، مهر برجسته مطلای راهنمایی و رانندگی و بارکد شماره ملی است. این گواهی‌نامه جدید، با ۲۲۳ ماده به تصویب رسید که موارد ۶ تا ۲۲ مربوط به گواهی‌نامه رانندگی بود. بر اساس آیین‌نامه جدید راهنمایی و رانندگی، مصوب سال ۱۳۸۴ ش. نسل چهارم گواهی‌نامه‌ها، به صورت تک‌برگی ساخته و در همان قطع ۱۰×۱۵ سانتی‌متری با پرس پلاستیک صادر شد و با اعتبار ۱ سال و تحویل شد. مجوز صدور گواهی‌نامه رانندگی، از هنگام تصویب لایحه آن در اسفندماه سال ۱۳۰۴ تا سال ۱۳۷۰ ش.، از طرف ریاست شهربانی به صورت کشور به شهربانی سابق تفویض و از سال ۱۳۷۰ ش. تاکنون پس از ادغام نیروی انتظامی، امور آزمایش‌ها و صدور انواع گواهی‌نامه‌های رانندگی، به عهده نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. (اداره کل پژوهش و تألیفات، همان: ص ۱۰۴ و نیز محمدصادق صادقی، همان: ص۶) به این ترتیب معاونت راهنمایی و رانندگی و امور حمل‌ونقل تاجا، توسط کارشناسان فنی مربوطه مستقر در این معاونت و براساس قوانین و مقررات، امور گواهی‌نامه و آزمایش‌های رانندگی و همچنین اقلام مورد نیاز از قبیل گواهی‌نامه، کاردکس، دفاتر و برگ‌های آزمون را تهیه کرده و جهت اجرای امور گواهی‌نامه به نواحی انتظامی کشور ابلاغ می‌نماید. (اداره کل پژوهش و تألیفات، همان: همان صفحه).

● **ویژگی‌های ظاهری و محتوایی گواهی‌نامه‌های صادرشده سال ۱۳۸۴ ش.:** پس از انقلاب اسلامی، آرم شیر و خورشید از روی اسناد برداشته شد و آرم «الله اکبر» و عبارت «بسمه تعالی» و «جمهوری اسلامی ایران»، جایگزین آن شد. تمبر «جمهوری اسلامی ایران» جایگزین تمبر «دولت شاهنشاهی ایران» شد و قسمت‌های مختلف ویژگی‌های جسمی و مجرمانه دارنده گواهی‌نامه مالک حذف و عکس با حجاب اسلامی برای بانوان الزامی شد.

● **گواهی‌نامه‌های صادرشده سال ۱۳۸۴ ش. تا تش